

کسمانک، بلوچی کسمانک، بنگیج، دیویری

زاہد دشتی

Abstract:

The tradition of the Balochi drama exists long before in the traditional games. Folk stories and poetry and other aspects of everyday life but the concept of new drama is earlier. The written history of the Balochi drama starts from 1950s.

The aim of this paper is to focus the origin, derivative sources and a comparative study among the other languages like Urdu and English. The progress and evolution of Balochi drama in the Radio and TV, and the stage drama will also be discussed. Financial support of the Government for the Promotion of Balochi drama and its supervision will also be mentioned.

گوئڈگری (Abstract):

گوئڈگری (Abstract)

ڈرامہ چہ یونانی لہزہ ”ڈراؤ“، ڈرامہ چہ یونانی زبان، وراج گران، اٹلا طینی زبان، رند، انگریزی زبان، وراج گپیٹنگ، ایشی، بزانت، سُر پُر، تران، ہبر، و پیش دارگ، مک، و قی کلہ، مہلوک، سر کنگ، انت۔ چہ کسمانک، وسیلہ، زند، بازیں جاو، و تک تران، و کاریگی، دروشم، و دیم، و آران، و پیش کنگ، بوت کنت۔ کسمانک، و راجہ پتر، و بارو، یونانی، زانکار، و آنی کنگ، انت کہ کسمانک، و آزمانک، چہ شاعری، و ساز، و زبیل، و سک، کوھن، و کدیم، انت۔ ۱

کسمانک، لہزہ، و پراہ، و شاہگانیں، درشانی، و جہت، و آنی تھرے، کہ ایشی، و تینگت، و سرجم، و دلجمیں، و بزانت، نہ گیشنگ، و چکہ، کسے ایشی، و زند، و گیگانی، و دو، و ریدگ، و عکس، و راستی، و کشتیت، و بازینے، ایشی، و انچیں، و آدینکے، و زانت، کہ آئی، و تہا، و قدرت، و قی، و عکس، و عوت، و پیش

داریت۔ ۲

کسمانک، و بارو، و گشتنت، کہ اے، و دارگ، و گپ، و مجلس، و یک، و انچیں، و داستانے، کہ ایشی، و درائیں، و کردارانی، و تہا، و زند، و راستیں، و کرد، و پیش، و دارگ، و بنت۔

ہمے ہاتر اچاروک ۽ گوشداروک کسمانک ۽ قصہ ۽ پوہ بوہگ ۽ ہاتر اد لگوش بنت۔ کالرج ۽ کسمانک ۽ باروا گنگ ایش

انت کہ کسمانک راستی ۽ عکس (copy) نہ انت بلکہ قدرت ۽ گیگانی (Imitation) انت۔ ۳

ہڑ سن ۽ گسنگ ۽ رد ۽ کسمانک یک گیگانی بزاں نقالی ۽، کہ سر ۽ پر ۽ تران ۽ مک ۽ کنگ بیت انت۔ ۴

کسمانک ہمنکیاس کوہن ۽ قدیم انت۔ انچو کہ بنیاد ۽ آئی ۽ دنیا پر چکہ کسمانک ۽ بندت چہ بنی آدم ۽ دگنیاء آہگ ۽ وهد ۽ بوتگ۔ اگن مادگنیاء درائیں راجد پتر اپٹ ۽ پول بہ کنیں گڈا مارا بایں جاہ ۽ تکانی تہا کسمانکی رنگ ۽ دروشم گندگ ۽ کیت انت، کسمانک کوہن ۽ کدیمیں وهد ۽ دور ۽ جتا جتاس رنگ ۽ بوتگ، وهد ۽ ہمرائی ۽ کسمانک ۽ چہر ۽ دروشم بدل بوتگ، کوہنیں درائیں چہر ۽ نشان کسمانکی وڑ ۽ بوتگ انت، انچو کہ کوہنیں دور ۽ کہ بنی آدم جنگلی بزان وحشی بوتگ انت بلہ آہانی سر ۽ پر، زبان ۽ سراوڑ وڑیں تواری ۽ در کنگ، اے درائیں بھر آئی تہا کسمانک ۽ بنداتی دروشم ۽ چہر گندگ ۽ کاہ انت۔ ہمے وڑ ۽ وهد ۽ دور ۽ گوزگ ۽ آہانی اے سر ۽ پر ۽ تہا بدلی آہنگ ۽ آہاں ناچ ۽ دروشم زرتگ، کہ آرنہ ۽ دیوی، دیوتا آئی وش ۽ گل کنگ ۽ وسیلہ ۽ جوڑ بوتگ انت، رند ۽ اے رواج گران ۽ مذہبی رسم ۽ تبلیغ ۽ بھر جوڑ بوتگ انت۔ ۵

ارسطو ۽ اے ہر دیم ۽ آورتگ کہ کسمانک ۽ لبز انکی سند ۽ ہوری ۽ دگہ بھرے است انت کہ آئی ۽ (Non-literary Devices) نام دیگ بیت انت انچو کہ کسمانک نبشتہ تی وڑ ۽ بہ بیت یا پیش دارگ ۽ دروشم ۽ دو میں وڑ ۽ بنی آدم ۽ جز بہ ۽ مارگ ۽

درشانی ۽ یک ہد وناکیں وسیلہ ۽ زانگ بیت انت۔ ۶

کسمانک مے زند ۽ جاور ۽ زندگیں کردار آں راستیں نمونگ ۽ پد رکننت۔ ہمے ہاتر آگشت کہ کسمانک یک انچین ازے کہ ایشی ۽ تہا راجے ۽ زند، تہذیب، دود ۽ ربیدگ ۽ سیاسی ۽ مالیاتی جاور پد رکننت انت۔ کسمانکی تہا پوشاک، براہداری، ساز ۽ زمیل، پیش دارگ ۽ وڑ ۽ پیم ۽ وهد وهد ۽ سر ابدل بو ۽ کیں تکنیک، کسمانک پیش کنگ ۽ مزن مزینیں بھر لیکھگ بنت، ہمے وڑ ۽ ڈائلاگ گشگ ۽ رنگ وهد وهد ۽ سر ابدل بو ۽ کیں ساز ۽ زمیل ۽ دگہ بازیں تک ۽ پہنات کسمانک ۽ چہر ۽ جہت ۽ بازیں وڑ ۽ پیش کنت۔ ۷

اگن ما کسمانک ۽ بکی کوہنیں راج دپتر ۽ چارگ بہ لوٹیں گڑا مارا مصر ۽ سر زمین ۽ سراچشناک دور دیگ کپیت۔ مصر ۽ کوہنیں دور ۽ زمانگ ۽ یک مذہبی کسمانک ۽ باروا معلوم داری اے وڑ انت کہ آکسمانک ۽ تیمصری دیوتا (orisis) ۽ مرگ ۽ عجیبیں ۽ قدرت ۽ ہلاپ ۽ واقعہ، پیش دارگ بوتگ انت، کہ اے کسمانک ہزاراں سال مذہبی دود ۽ رسائی رد ۽ بوتگ، الرڈائیس تکول ۽ وتی نام داریں کتاب (World Drama) ۽ تہا اے خیال ۽ لیکھ ۽ درشانی کرتگ کہ یونان ۽ ہفتمی صدی پ۔ م (پیش حضرت عیسیٰ) ۽

یونانی دیوتا ڈیونیسس (Dionysis) تہوار، وھد، ناچ، زیمیل، رنگ، دیم، آھتگ انت۔ اے ڈرائیں چیز مصری کسمانکی ندر، گانی سوب، بوتگ ات انت۔ اے وڑ، ایشی، کسمانک، رُوم زورگ، یک بنداتی گام گنج، لیکھگ بیت انت۔ ۸

اگن بر صغیر، کسمانک، راجہ پتر، باروا ہبر، کنیں گڑا اے ہبر دیم، کیت کہ ہندوستان، کسمانک، رواج، چہ یونان، ساری تر بوتگ ات۔ کسمانک، پٹ، پول کار، آنی گشگ، رِد، ہندوستان، کسمانکی رنگ، رُوشم، عکس، اود، پاکیں کتاب ”رگ وید“، چہ دست کپیت، رگ وید، اتھر و دید، کم، گیش، پانزدہ بھرا نچیں است انت کہ آھاں ڈائیلگ، مک، کسمانکی رنگ، پیش کنگ بوتگ انت۔ سسکرت، نام داراں کسمانک ”کالیداس“، ”بھو بھوتی“ انت۔ بلے اے ہبر تکا نسی انت کہ سسکرت زبان، زوال، ہوری، آئی، کسمانک، بھر ہم، اماچ بوتگ کہ اے یک مزنیں تاوانے گشگ بیت انت۔ ۹

اردو کسمانک، راجہ پتر، بندات، چہ امانت لکھنوی، کسمانک ”اندر سبھا“ بیت انت کہ اے یک لچھئی بزبان لچھ کر تگیں کسمانک نے گشگ بیت انت۔ اے کسمانک، اردو زبان، اولی کسمانک گو شگ بیت انت، اے ہبر بازیں پٹ، پول کاراں منتگ۔ اے کسمانک کساس 1968ء، نبشتہ کنگ، 1270ء، سٹیج، سراپیش کنگ بوتگ۔ بلوچی کسمانک، تک، پھناتانی سراچشانک دور دیگ، پیش مانوں کسمانک، استیں مزن مزنیں دروشمانی نیمگ، دلگوش دیں کہ آے وڑ، انت کسمانکی باروا نبشتہ کنگ، وانگ، ہاترا ایشانی زانگ سک المی انت۔

(1) کامیڈی (Comedy) کامیڈی کسمانک، یک مزنیں تھرے زانگ بیت انت اے وڑیں کسمانک، واقعاتی تھا، گل، وش، است انت۔ گل، کنگ، ہوری، ایشی، تھا چا گرد، بازیں جاوراں ہم پیش کنگ بنت انت کامیڈی کسمانک، آسر، مدام وش، شات کام بنت۔

(2) ٹریجڈی (Tragedy) اے تھرے کسمانکی تھا واقعہ گوں اندوھ، غم، پُربنت۔ اے باز غم جئیں کسمانک گشگ بنت۔ کسمانک، کردارانی پریشانی، دردناکی، سوب، چاروک، گوشداروک، ہم تکا نسی، غم جتی، درشانی، کنت، کسمانک اے وڑیں، آسرناوشی، پریشانی بیت انت۔

(3) فارس (Farce) اے رنگ، کسمانک، واقعاتی تھا تھن، چکند، دروشم گندگ، کیت انت، کسمانک، کردارانی تھا شادھی، تزنی رنگ پدر بیت انت۔ اے وڑیں کسمانکی مول، مراد ایوک، مھلوک، دل وش انت۔

(4) اوپرا (opera) اوپرا لچھنی بز ان لچھ کر تگیں کسمانک، گشتت اگن ایشی، واقعہ، ٹریجڈی یا کامیڈی بہ بیت بلے ایشی، گوئڈ، سرجمی، دروشم، گوں زیر، پیش کنگ بیت انت۔

میلو: Meloo:- میلو یک یونانی لبزے کہ ایشی، بز انت صوت انت۔ اے وڑیں کسمانکانی تہا صوت سک باز انت کسمانکانی تہا قدرت، ہلاپ، جاوآں دیم، آرگ بیت انت۔ ایشی، ہواری، کسمانکانی تہا استیں واقعہاں گوں یک، دومی، سیادی، ودی کنگ، کوشت کنگ بیت انت۔

اے بوت انت کسمانک، لھتیں دروشم نوں کسمانک، ہاترا الی این چیزانی بارواتراں بیت انت۔
کسمانک، ہاترا الی این چیز:-

پلاٹ:-، ارسطو، کسمانک، شش بھر آنی بارواگشتنگ کہ آہانی تہا پلاٹ اولی بھر انت، اے ہر تچک انت کہ کسمانک الم، یک واقعہ، قصہ، سرابندوک انت۔ کجام ہم واقعہ، قصہ، کسمانکی رنگ، پیش کنگ، پیش، آئی، یک ہاسیں، بجاہے، سرا ایر کنگ الی انت، پلاٹ، مزن ہندی کسمانک، ایندگہ بھراں، ہکم، جاندار کنت، ہمے وڑے کسمانک، پلاٹ کسمانک، سوب مندی، مز نہیں کردے پیلو کنت۔ ہمے ہاترا پلاٹ، کسمانک، سرجمیں بھرے زانگ بیت انت۔

بجائی خیال:-، بجاہی خیال، تعلق گوں کسمانک، پلاٹ، بندوک انت، ایشی، مزن ہندی کسمانک، سوب مندی، سوب انت۔
پرچکہ، ڈرائیں قصہ، واقع گوں، بجاہی خیال، ہمگرنج انت۔ بجاہی خیال کسمانک، جانگشتگ بیت انت۔ کسمانک، اے بھرے کس ڈلچا کرت نہ کنت۔

کردار سازی:- کسمانک، تیا کردار سازی، یک مز نہیں ارزشتے دارایت پرچکہ کسمانک راستیں ہبرے کردارانی قصہ انت۔ کسمانکانی پڑے، شکسپیر، نام داری چہ آئی، کسمانکانی مز نہیں کردار انچو کہ، ہملیٹ، او تھیلو، رومیو، ایندگہ کردارانی سنا سناچ کنگ، سر انت، کسمانک، تہا جذبہ، ہا ہند۔ خیال، ڈر شانی، ڈراہ کردار آنی سوب، پیش کنگ بنت انت، کردار سازی، ہاترا آئی، سنے بھراں الم، دیم، دارگ بیت انت (1) کردار، جسمانی وڑے پیچ (2) کردار، استیں چاگرد (3) کردار، نفسیات۔ ۱۰

گرے دار - Conflict:- گرے دار، بز ان کش مکش کسمانک، ہدونائی، مکدی، ردے مز نہیں کردے پیلو کنت۔ کسمانک، تہا مدام 2 ہلاپیں بھر دیم، پہ دیم بنت۔ انچو کہ سیری، بزرگی، شر، ہراب، وش، ناوشی پدز بنت انت۔ اے وڑیں ڈیک درگ بز ان

”کش مکش“ کسمانک ۽ سوب مندی ۽ ھدوناکي ۽ مستریں مستریں سوب انت۔ اگن اے گر ۽ دھ مہ بیت گڑا کسمانک جوڑ بوت نہ کنت۔۔ ۱۱

کلا نمکس :- Climax اے کسمانک ھما بھر انت کہ کسمانک بازیں بھر آں گوزاں دیم پہ کلا نمکس ۽ نیچگ ۽ روت۔ اے سند ۽ کسمانک نبشته ۽ پیش کنوک، چاروک ۽ گوشدار وکان کسمانک ۽ نیچگ ۽ ھدوناکي ۽ گیسن کنت انت۔ کسمانک ۽ اے گڈی اوتگانی سوب مندی ۽ نشانی زانگ بیت انت۔

گپ ۽ تران / ڈائلاگ :- گپ ۽ تران ۽ مکم ۽ ڈرائیں کرداروتی جذبہ، خیال ۽ لیکھ، نفسیاتی مارگ ۽ درشانی ۽ کنت۔ ڈائلاگ ۽ مکم ۽ ہریک کردار ۽ دری ۽ توکی شر ۽ ہر ایبان دیم ۽ آرگ بنت انت، جوان ۽ ھھمکیں ڈائلاگ کسمانک ۽ سوب مندی ۽ سوب انت۔ اے کسمانک نبشته کنوکانی ذمہ واری انت کہ شر ۽ جوانیں ۽ موقعہ ۽ رد ۽ لبز اں ڈائلاگ ۽ دروشم ۽ رد ۽ بند دینت۔ تانکہ ڈائلاگ ۽ سوب ۽ زند ۽ راستی گوں جوانی ۽ پدربہ بنت انت۔

آسر Result :- کلا نمکس ۽ سر بوھگ ۽ رند کسمانک ۽ گڈی بھر آسر انت۔ آسر ۽ سیادی گوں تچکانی ۽ کسمانک ۽ استیں واقعہ ۽ بھر آنی سرائنت۔ پرچکہ واقعہ ۽ جاورانی سوب مندی یا بے سوبی، شری ۽ ہرابی قدرتی وڑ ۽ آسر ۽ رد ۽ بنت انت۔ چہ آسر ۽ کسمانک ۽ مکم دیماء کیت انت۔

بلوچی لبزانک ۽ تہا کسمانک ۽ راجد پتر ۽ جہت :- بلوچی لبزانک ۽ پد رامہ ۽ کسمانک ۽ لبز کار مرز بیت، وھد ۽ ھمرانی ۽ کسمانک روج پہ روج رواج گران انت، اے وڑیں لبزانی رواج گرگ ۽ ہاتر اہریک بلوچی نبشته کار ۽ وتی ذمہ واری پیلو کنگی انت۔ پرچکہ لبز ۽ بازیں کار مرزی ۽ لبزوتی جاہ ۽ وت گریت ۽ دیمیری کنت، ماگن بلوچی لبزانک ۽ کسمانک ۽ راجد پتر ۽ رد ۽ چشاک بدیں، گڑا ایندگہ راج ۽ لبزانک ۽ وڑ ۽ بلوچ راج ۽ بلوچی لبزانک ۽ تہا کسمانک ۽ بنداتی دروشم کوھن ۽ قدیم انت، بلوچی ۽ تہا پیش ۽ بلوچان شپ ۽ ایندگہ بے کاریں رھکیں وھد ۽ پاس ۽ بازیں مردماں وت ۽ جن ۽ جاتوتی وڑ ۽ پیش کرتگ۔ ھمے وڑ ۽ مردینانی زالبولانی پوشاک گور ۽ کنگ ۽ زالبولانی دیواناں نندگ۔ اے دراہ مئے کسمانک ۽ بنداتی رنگ انت، کہ بلوچ راج ۽ کوھنیں دور ۽ بوتگ انت۔ اے گیشتر وت ۽ ایندگہ مردماں گل کنگ ۽ ہاتر اکنگ بوتگ انت۔ اے مشکولی، سر ۽ پڑ، مشکرائی کنگ نوں ھم کسانیں ڈیھ ۽ کلکان کنگ بنت انت۔ مئے بز ان بلوچ راج ۽ کوھنیں دود ۽ ریدگ، نندگ ۽ پاد آھگ ایندگہ زند ۽ بھرانی تہا، سرجمی ۽ کسمانک بنداتی رنگ گندگ کاینت انت۔ ۱۲

بلوچی البرزانک ۽ کوھنیں ردانک نیستی ۽ حساب انت۔ بلے بلوچی ۽ کوھنیں شعری داستانانی تہا کسمانکی رنگ گوں سرجمی ۽ است انت اے کوھنیں شعرائی تہا بزبان عشقی ۽ گھگھیری دوینانی تہا کردار آنی وتی وتی ڈائلاگ است انت۔ اے شعرائی تہا کردارانی گوں وت ماں وت ۽ جُست ۽ پُسه دیگ ۽ بھر است انت، ھمے وڑ ۽ اے شعری داستانانی تہا کسمانک ۽ المیس بازین بھر است انت۔

۱۳

مے کوھنیں شعری داستانانی تہا پُش دری واقعہ ۽ قصہ، اسٹیج ۽ فلم ۽ ہاترا گوں شریں پیمے ۽ پیش کنگ بنت انت۔ اے داستانانی تہا ھما دور ۽ باری، راجی، مالی، سیاسی ۽ زند ۽ ایندگہ تک ۽ پہنات گندگ ۽ کاہ انت، کہ راجد پتر ۽ مز نیں مال ۽ مڈی انت۔ کسمانک ۽ المی ایں چیزانی بوھگ ۽ سوب ۽ بلوچی ۽ کوھنیں شعرائی دپتر اں اڈ کر تگیں کسمانک بزبان لُھئی کسمانک ۽ نام دیگ بوتگ۔ انچو کہ شے مرید ۽ حانی، میر چا کر رند ۽ گوھرام لاشاری، بھرگ ۽ گرانا، حمل ۽ جیند، دو ستیں ۽ شیریں، شہداد ۽ مہناز، دودا ۽ بالاچ، سسی ۽ پنوں، عزت ۽ مہرک، کیا ۽ سدو، لڈ ۽ گرانا ۽ دگہ بازین عشقی ۽ جنگی شعری داستان است انت، اے درانی تہا کسمانکی رنگ است انت۔ حمل ۽ مزار ۽ مڑاھی ۽ شعر پیلوی ۽ یک کسمانکے وڑانت۔ ایٹی ۽ چا کردار انت۔ ۱۴

اے گوں سرجمی ۽ کسمانک ۽ رد ۽ انت نون لوٹ اے بھرنگ انت کہ اے ڈرائیں شعری داستان آں کسمانکی رنگ ۽ ریڈیو ۽ ٹیلی وژن ۽ کسمانک، اسٹیج ۽ فلماں رواج دیگ بہ بنت۔ ایٹانی تہا بازین داستانان ریڈیو ۽ کوئٹہ ٹیلی وژن سنفر ۽ کسمانکی رنگ ۽ آرگ ۽ پیش کنگ بوتگ انت۔ اے داستانانی کسمانک ۽ رنگ ۽ پیش کنگ ۽ ساری اے شرط الم ۽ دیم ۽ دارگ بہ بیت، کہ ایٹانی پیش کنگ ۽ ھوری ۽ بلوچ راج ۽ روایات بزبان میراجلی، غیرت، دلیری، باھوٹی ۽ ایندگہ بھراں تاوان مہ رسیت۔ میر عاقل خان مینگل بلوچی کسمانک ۽ بندری رنگ ۽ بارواکشیت، کہ خان قلات ۽ دور ۽ مھلوق ۽ خان ۽ میر ۽ واجہانی گل ۽ وش کنگ ۽ ہاترا کوھنیں قصہان بازین کردارانی دروشم ۽ دانگ ۽ کسمانک ۽ رنگ ۽ پیش کنگ بوتگ انت، تانکہ خان ۽ ایندگہ میرانی دل وش بہ بنت۔ ۱۵

بلوچی اسٹیج ڈرامہ:- بلوچی کسمانکانی پیش کنگ ۽ ہاترا پیلوی ۽ ھچ وڑیں اسٹیج نیست انت۔ بلوچی ۽ اولی اسٹیج کسمانک ۽ بارو ۽ میر صورت خان مری کشیت، کہ میر جمعہ خان ۽ کسمانک ”شہداد ۽ مہناز“ کہ اے کوئٹہ، مستونگ ۽ کراچی ۽ اسٹیج کنگ بوتگ، اے بلوچی ۽ اولی اسٹیج کسمانک انت، بلے دگہ بازین پٹ ۽ پول کار آں مستونگ ۽ ھند ۽ مراد آوارانی ۽ نبشتہ کر تگیں کسمانک کہ ”شہناز“ ۽ نام ۽ اسٹیج کنگ بوتگ اولی کسمانک لیکھتگ۔ انوگیں وھد ۽ بازین علاقہاں انچو کہ خلیج ۽ بلوچستان ۽ بازین دمگاں۔ زبان ۽ وتی دود ۽ ریدگ ۽ مہروانیں سنگت ۽ ازم کار، کسمانک اسٹیج ۽ پیش کنگ ۽ انت۔ آھانی اے ازم کاری ایوک ۽ زبان دوستی ۽ ازم ۽

درشانی زانگ بیت انت پرچکہ اے ردء کمرشل وچ وڑیں چیزے گندگ ء نیت۔ بازیں اسٹیج کسمانک، آبر کلک کچ ء ماسٹر مراد بخش ء عاقل باباء ہم پیش کرتگ انت ایشی ء ابید گوادور، نوشکی، کراچی، سبی ء ہم اسٹیج کسمانک پیش کنگ بند انت۔ اے ڈرائیں جہد ء کوششت وتی مدت وت ء ردء بوہگ ء انت۔ گیشتر اسٹیج کسمانک عنید ء ایندگہ شات کامی ء وهد آں پیش کنگ بنت۔ کسمانک ندرگی ء گپ ء مجلسی داستان ءے انچو کہ داستان ء تہا باز مردم گوں هوری ء (Act) کنگ ء گندگ ء کاہ انت۔ چاروک اے درائیں واقعہ ء راجم ء وت گند انت یا گوشداروک کردارانی ڈائیلاگ ء سوب ء کسمانک ء سرپد بنت انت بلوچ راج ء تہا ازم کارانی کمی نیست انت۔ ہر علاقے ء بلوچ آبادی ء تہا واجہ ہد ءے ^{بخشنگیں} ازم است انت، بلے اے ہر تکانسری نیگ انت کہ موہ ء دلہڈی نہ دیگ ء سوب ء آہانی ازم زیان بوہگ ء انت۔

ریڈیو:- بلوچی لبز انک ء تہا نوکیں شاعری ء ردانک ء دور ء بندات ریڈیو پاکستان کراچی ء بلوچی ء پروگرامانی وهد ء نوبت زانگ بیت انت۔ اے ردء کہ کسمانک پیلوایں وڑے ریڈیو ء بلوچی پروگراماں پیش کنگ بوتگ ات۔ وهدیکہ سال 1949 ء ریڈیو پاکستان کراچی ء بلوچی ء پروگرام بناگت، گڑا بازیں نبشتہ کاران بلوچی کسمانک نبشتہ کنگ بندات گرت۔ ریڈیو ء ہاتر بنداتی وهد ء کسمانک نبشتہ کنوکانی تہا واجہ مراد آوارانی ء اسحاق شیدائی ء نام هوار انت۔ دگہ لھتیں نبشتہ کار ہم بوتگت انت۔ ریڈیو پاکستان کراچی ء کساس 5 سال ء وهداں بلوچی کسمانک ء ریڈیائی سند ء بچاروکی کنائنت، اے یک جوانیں گام گچ ءے۔ ریڈیو پاکستان بلوچی ء اے کار ء کر دء کس بے خیال گرت نہ کنت۔ وهدیکہ بلوچی ء پروگرام 1956 ء چہ کراچی ریڈیو اسٹیشن ء کوئٹہ ریڈیو ء شفٹ بوتنت۔ ۱۶

کوئٹہ ء نبشتہ کاراں بلوچی کسمانک نبشتہ بناگرت ء ریڈیو ء شنگ گت انت۔ ادازوت بلوچی کسمانک ء نبشتہ کنگ ء دیمری زرت۔ گیشتر بلوچی شعری داستاناں کسمانگی رنگ ء پیش کنگ بوتنت۔ کوئٹہ ریڈیو اسٹیشن ء بنداتی ردء، امان اللہ گجلی، عطاشاد، عبدالحکیم بلوچ، غوث بخش صابر ء نام گنگ بنت انت۔ اے دور ء ریڈیو ء کسمانک دُور دوراں ہند ء کلگان سک گوشدارگ بوتگ انت پرچکہ مشکولی ء حال رسائی ء ہاتر، ریڈیو یکیں ادارہ بوتگ، ریڈیو کوئٹہ ء بندات ء بگرتاں انوں، مہر ء محبت، نشہ دارگ، وانگ ء زانگ، بے روزگاری لوگ ء گسی جیڑھ، زھگانی محنت، گھودی ء آبادی، بلوچی ء کوہنیں شعری داستان، ء دگہ بازیں راجی اڑ ءے جنجالانی سرا کسمانک نبشتہ ء شنگ کنگ بوتگ، کہ آ باز دوست کنگ بوتگ انت۔ ریڈیو کوئٹہ اسٹیشن ء بلوچی ء کسمانک نبشتہ کنوکانی نام اے وڑ ء انت۔ یوسف گجلی، ایوب بلوچ، حفیظ حسن آبادی، عبدالصبور، ڈاکٹر علی دوست، عبدالحلیم مینگل، عبدالباقی،

غلام جان، راشد اشرف، دگہ بازیں نوک باہندیں نبشتہ کار است انت۔ ریڈیو، ٹیلی وژن، کسمانک کی دروشم اے وڑا انت، یک بھرے، سہراھلاس بو، کیں کسمانک (One Act Play) گشت، سیریل کسمانک ہمانت، کہ سرجمی، اسٹوری یکے بلے بھروار شنگ بیت انت۔ سیریز ہما کسمانک انت کہ نام کے یکے بلے سر حال، بنگلہ، بازانت۔ ریڈیو پاکستان کوئٹہ، بندات، بلوچی پروگرام، بگرتاں انوں ہمنکیاس کسمانک پیش کرتگ کہ اگن آھاں جم کنگ، کتابی دروشم، دیم، آرگ بہ بیت گڑا آجمیں وڑے کساس 10، 12 کتاب بنت انت، کوئٹہ ریڈیو، لہتیں کسمانک، نبشتہ کارانی نام جہل، نبشتہ انت کہ اے ڈراہ سک نام داریں، جو انیں کسمانک، لڑا، ہوار انت۔ ایشانی رد، بند اے وڑا انت۔

کسمانک، نام

نبشتہ کار، نام

امان اللہ گلجی

1- شپ کہ چار پاس انت

=

2- ڈردانہ

غوث بخش صابر

3- کیا، صدو

=

4- صدف

=

5- سسی وپنوں

=

6- مہرک

عطا شاد

7- دشتار

=

8- سانگ

=

9- مول

نصیر شاہین

10- مہر، دیوان

=

11- سومری

بشیر احمد بلوچ

12- حانی، شے مرید

کوئٹہ ریڈیو، گیشتر بلوچی کسمانک بلوچی، کوہنیں شعری داستانانی پیش دری قصہ، واقعہ انت۔ ایشانی کسمانک، دروشم، دیگ، فاندگ یکے اے بوتگ کہ ریڈیو گوشتار وکانی تہانا وانندگ، زالبول، دھکان کار، ایندگہ بزگر ہوار انت۔ اے ڈراہمینان

کسمانکانی کمک، بلوچی، کوھنیں داستان، راجد پتر، چہ سرپدی آھتنگ چہ اے کسمانکانی مدت، بلوچ راج، کوھنیں داستان، راجد پتر، دود، ریدگ، کردار، ڈانیاگ، رد، شنگ، تالان بوتگ انت۔ اے ہبر، ہچ شک نیست کہ ریڈیو کوئٹہ، یک حد، بلوچی کسمانکانی پچاروکی، دیرنی، ہاتر، مزین کار، کرد، پیلو، کرتنگ کہ آتو صیف، لائق انت۔ پرچا کہ ہمدور، ریڈیو میکین، بجاہ، بوتگ کہ کسمانک، شنگ کنگ، وسیلہ، بوتگ، کسمانک، نبشتہ، کار، کنوکان، کار کنگ، مزرستگ، ہمدور، بازیں، نبشتہ، کار، دیم، آھتنگ انت، بلے، نوں، آوڑ، کار، بوھگ، نہ انت کہ پیش، بوتگ، نوں، ریڈیو، ہر، وھد، فنڈ، زر، نیستی، بہانہ، بوھگ، انت، ہمدور، ہاتر، اثریں، نبشتہ، کار، دیم، بیاھگ، انت، اے شریں، کسمانک، پڑا، یک، تکانسری، ہبر۔ بلوچی کسمانکانی، اولی، کتاب، کہ واجہ، اشیر، عبدالقادر، شاہوانی، ریڈیو، پیش، بوتگ، کسمانک، کتابی، رنگ، رد، بند، داتگ، دیم، آوڑ، تگ، کتاب، نام، کچین (کسمانک) انت۔ اے رد، بند، داتگ، کتاب، تہا، بشیر، احمد، بلوچ، امان، اللہ، گنجی، میر، عاقل، خان، مینگل، نصیر، شاہین، غوث، بخش، صابر، عبدالکحیم، بلوچ، واجہ، م۔ م۔ طاہر، دگ، بازیں، نبشتہ، کارانی، کسمانک، ہور، انت۔ ہمدور، غوث، بخش، صابر، وتی، ریڈیو، شنگ، بوتگ، کسمانک، کتابی، رنگ، رد، بند، داتگ، ”نگرہ، درنز“ نام، شنگ، کرتگ۔ اے کتاب، جمیں، وڑ، دہ، کسمانک، ہور، انت۔ ایٹی، ابید، غوث، بخش، صابر، اختر، ندیم، چارہ، سیز، دہ، کسمانکانی، دود، پتر، ”ہوشام“، ”گوھر، درپش“ نام، ہمدور، بند، داتگ۔

ٹیلی وژن:- وھدیکہ، 1974ء پاکستان، ٹیلی وژن، کوئٹہ، سنٹر، وتی، شنگاری، بند، ات، کرت، گڑا، اے، سنٹر، بلوچی، کسمانک، پہ، مھلوق، پیش، دارگ، ہاتر، اولی، بجاہ، جہت، وڑ، واھند، بوت۔ ٹیلی وژن، کوئٹہ، سنٹر، بلوچی، کسمانک، پیش، دارگ، کار، بند، ات، بوت۔ ریڈیو، آس، کنگ، ہاتر، بلے، ٹیلی وژن، پیش، دارگ، رد، نبشتہ، کار، کسمانک، نبشتہ، کنگ، موہ، دات، کہ اے، درگت، کوئٹہ، ٹیلی وژن، سنٹر، کار، کرد، اولی، شنگ، بنت، انت۔ کوئٹہ، ٹیلی وژن، بند، اتی، بلوچی، کسمانک، نبشتہ، کنوکانی، تہا، عطاشاد، عبدالکریم، بلوچ، منیر، احمد، بلوچ، ایوب، بلوچ، غوث، بخش، صابر، محمد، بیگ، بلوچ، نام، ہور، انت۔ کوئٹہ، ٹیلی وژن، سنٹر، بند، ات، لھتیں، نام، داریں، کسمانک، آھانی، نبشتہ، کار، آنی، نام، اے، وڑ، انت۔

(۱) مہمان۔ محمد، بیگ، بلوچ (۲) ماس، ارس۔ منیر، احمد، بلوچ (۳) شادو۔ ایوب، بلوچ (۴) سوگند۔ عبدالکریم، بلوچ۔ ایٹاں، ابید، چاکر، اعظم، شاتل، دگ، شر، جو، انیں، کسمانک، نبشتہ، پیش، کنگ، بوتگ، انت۔ اے، وڑیں، شریں، کسمانکانی، سوب، مندی، سوب، جو، انیں، نبشتہ، کار، آنی، اے، نیمگ، دگ، گوشی، انت۔ وھدیکہ، مانوگیں، وھد، ٹیلی وژن، کوئٹہ، سنٹر، بلوچی، کسمانکانی، سراچ، شتانک، دُور، بدانت، گڑا، اے، پدرا، ہی، بیت، کہ، شرایں، کسمانک، نبشتہ، کار، ازم، کار، سک، کمی، انت۔ اے، نزوری، یک، سوب، ایش، انت، کہ

ٹیلی وژن سنٹر پر وڈیو سر بلوچی لہزنانک، راج دپتر و دود و ر بیدگ، پھک و نابلدانت، ہمے ہاترا آ بلوچی کسمانکانی نزورینانی کم کنگ و بدل و گیس کننت۔ دومی سوب ایش انت کہ بلوچی و پروگرامانی وھد و پاس سک کم انت، ہمے ہاترا بلوچی کسمانک ورا کم وھد دیگ بوھگ و انت۔ سیمی ایش کہ بلوچی کسمانکانی کرداراں دری زبانانی مردیں و زالبول ازم کار پیلو کنگ و انت۔ آنہ بلوچی زانت و نہ بلوچی لہزنانک راجد پتر و دود و ر بیدگ و سر پدانت۔ بلوچ زالبول ازم کارانی سک کمی انت بزانت نیستی و بروبراننت۔ اے رد و سنٹر و چاگرد ہمکنیاس شر و دلجمی بہ بیت کہ بلوچ زالبول اے نیمگ و آھگ و دلگوش بدانت۔ پر چکہ زالبولانی زند و تہا مز نیں کردار و آگن کسمانکان بھر مہ زورانت گڑا کسمانک ناسر جم زانگ بنت۔ آگن ما بلوچی کسمانک و رادیمیری و لوٹوک و وھگ دارانت۔ گڑا اے رد و مارا کار کنگ و بدل آرگ و سک لوٹ و گز رانت پر چکہ بلوچ راج و زبان، راجد پتر، دود و ر بیدگ ر دیں وڑے و پیش کنگ بوھگ و انت، اے بلوچ راج و مرگ و بروبراننت۔ انوگیس نو کتریں دور و نوبت الیکٹرانک میڈیا نیگے انت۔ اے نیمگ و درانیں دگنیاء دیمیری بوتگ پر چکہ اے یک بے جنجال، ارزان و زوتیں وسیلہ و ہمے ہاترا و انوکیں مھلوق و حساب و گوشد اروک و چار و کانی حساب و گیس بوتگ انت۔ لوگ و گیس آنی تہا بلک و پیریں مردمانی قصہ و گوشد ارگ و بدل و ٹیلی وژن و بازیں انڈین و ایندگہ پاکستانی چینل آن اردو کسمانک چارگ بوھگ و انت، اے رد و بلوچی کسمانک و وتی جاہ گرگ لوٹیت تاکہ بلوچی کسمانک ایندگہ کسمانکانی وڑ و چارگ بہ بنت۔ کسمانک و دیمیری و ہاترا ٹیلی وژن شنگ کاری و نو کتریں وسیلہ و بلے بلوچ راج و ہاترا اے تکانسری و ہبرے کہ صوبہ سندھ، پنجاب و سرحد و بلوچانی مز نیں حساب و آباد بوھگ و ابید او و ریڈیو و ٹیلی وژن سنٹراں بلوچی پروگرام شنگ و تالان نہ بوھگ و انت۔ بلوچی پروگرام پیش نہ بوھگ و سوب و بلوچی کسمانک دُرائیں پاکستان و ٹیلی وژن و سندھ و شنگ نہ بوھگ و انت۔ پاکستان و ایندگہ زبانانی سے ۳، سے ۳ چینل یا ایشی و چہ گیس ٹی وی پرائیوٹ چینل است انت بلے بلوچی و تنے وھد و چھ وڑیں چینل وے نیست انت کہ آ بلوچی کسمانک و رواج و دیمیری دیگ وے سوب جوڑ بہ بنت تاکہ کسمانکانی وسیلہ و بلوچی زبان، لہزنانک، راجد پتر و دود و ر بیدگ، ردوم و دیمیری بہ کنت۔ ٹیلی وژن و ریڈیو و ہوری و بلوچی کسمانک و دیمیری و ہاترا بلوچی و بازیں اسٹیج بوھگ سک الی انت، پر چکہ اے ڈراہ کسمانک و دیمیری و ہاترا مز نیں کار او کرد و پیش کننت۔ کوٹہ ٹیلی وژن سنٹر و انوگیس وھد و ڈاکٹر علی دوست، حلیم مینگل، ڈاکٹر حمید بلوچ، جاوید جمال، اے ڈی بلوچ، باقی بلوچ، غلام جان، غوث بخش صابر و دگہ بازیں کسمانک نمبشنتہ کنوک بلوچی و کسمانک نمبشنتہ و پیش کنگ و انت۔ ریڈیو و ٹی وی و ازم کار آنی نام اے پیم انت۔ حلیم مینگل، عباس ملک۔ پرویز بلوچ، جاوید جمال، دُردانہ، صبیحہ بلوچ دگہ بازیں ازم کار است انت۔ بلے ما

اُمیت کش انت کہ مئے سینئر نوک باہندیں نبشتہ کار اے ردءِ دیمءِ بیا انت۔ ہمے وڑءِ مردین ءُ زالبول ازم کار وتی ازمانی پیش دارگ ءُ ہاترا، اے نیگ ءُ دلگوش بدانت۔ تانکہ بلوچی لبز انک ءُ تہا کسمانک ءُ پڑءِ گوں ایندگہ زبانی کسمانکان مقابلہ گرت بہ کنت، تنے وھدءِ بلوچی ءُ بازیں سر حالانی سر کسمانک نبشتہ کنگ نہ بوتگ، اے ردءِ قلم کار مرز کنگ ءُ گنجائش سک باز انت۔ بلوچی کسمانک ءُ پیلوں 57 سال ءُ راجد پتر ءُ بازیں دیرنی ءُ کار کنگ ءُ گزر بوتگ بلے انگت سر جمی ءُ کار نہ بوتگ۔ بلوچی کسمانک ءُ دیرنی ءُ ہاترا ہر حوالہ ءُ سرکاری شنگ کاری ادارہ، صوبائی ءُ نجابہی حکومت ءُ ذمہ کی سک المی انت، پرچکہ وتی مدت وت ءُ ردءِ کار کنگ مدام بوت نہ کنت، اے ردءِ بلوچستان ءُ دور دوریں ہنداں اسٹیج جوڑ کنگ ءُ سک گزر ءُ لوٹ انت۔ بلوچی کسمانک، بلوچی کتاب ءُ ماہتا کانی تہا ہم باز شنگ بوتگ انت۔ اے تاکانی تہا، اولس، بلوچی، زمانہ، لبز انک، زندمان، آساپ ءُ دگہ بازیں تاک ءُ کتاب ہوار انت۔ لھتیں کسمانک ءُ آہانی نبشتہ کار آنی نام اے وڑءِ انت۔

(۱) مہرءِ آماج..... اکرم صاحب خان۔ (۲) لیاری ءُ دروازگ..... سرفراز سلیم (۳) مست و سمو..... امان اللہ گچی

(۴) روج تہار انت..... عبد الحکیم بلوچ۔ (۵) ہڑب..... عطا شاد۔ (۶) میا..... عطا شاد۔ (۷) محراب خان شہید۔ (۸) پیسلہ..... امیر

جان۔ (۹) مہرک..... امان اللہ گچی۔ (۱۰) شاملو، شالو..... م۔ طاہر۔

(۱۱) دلانی گل..... غوث بخش صابر۔ (۱۲) سومری..... نصیر شاہین

اے تاکانی شنگ بوتگیں کسمانک ءُ ابید عبد الخالق بلوچ ءُ کسمانک ءُ ردءِ دو کتاب یک ءُ ”مہرءِ آشوب ءُ ءُ دومی ” انجیر ءُ پل ءُ نام ءُ ردءِ بند ءُ نبشتہ کرتگ۔ ” مہرءِ آشوب ءُ تہادو کسمانک سیریز انت۔ او انجیر ءُ پل ءُ تہا (۱۰) کسمانک ردءِ بند دیگ بوتگ انت۔ ڈاکٹر علی دوست ءُ وتی ٹیلی ویژن ءُ شنگ بوتگیں کسمانکان ہم کتابی رنگ ءُ آورتگ۔ آئی ءُ کتاب ءُ نام ” بڑ تاپ ” انت۔ بلوچی کسمانک ءُ ہوری ءُ بلوچی ءُ لھتیں فلم جوڑ کنگ بوتگ انت کہ آہانی تہا کسمانک ءُ چہر ءُ رنگ زیات گندگ ءُ کیت انت۔ (۱) زار مکن زر گل..... گوادر (۲) گنجیں گواد..... بحرین، مند۔ (۳) گل ءُ کندگ..... گوادر۔ (۴) جور ءُ شکل..... گوادر۔ (۵) ناکو ءُ دومی سیر..... کراچی۔ ایٹی ءُ ابید کراچی ءُ نام داریں تنزکاریں ازم کار و قار بلوچ ءُ آئی ءُ ایندگہ سنگتان کامیڈی کسمانک ءُ فلم باز جوڑ کنگ ءُ دیم ءُ آورتگ انگت آہانی اے ردءِ گام گنج بر جاہ انت۔ مئے ذراہیں بلوچ راج ءُ گوں از کار ءُ سیریں مردماں دز بندی انت کہ آبلوچی ٹی وی چینل ءُ جوڑ کنگ ءُ زرکاری بہ کنت۔ اے گام گنج زرکاری ءُ یک شریں موھ ءُ، ایٹی ءُ ابید بلوچی زبان، راجد

پتر، بلوچی دودو ریدگ، کھینگ، دیمیرنی، ایک مزنیں گام گنجے، پرچکھ چہ اے کارء ماوتی بلوچ، بلوچی، ددرائیں کوھنیں مال، ڈی، کسمانک، رنگ، دوشم، زندگ، اودگنیاء، تہاوتی، پجار، برجم، داشت، کننت۔

سرشون (References)

- 1- اے بی اشرف، ڈاکٹر، اردو ڈرامہ اور آغا حشر، 1992، بیکن بکس گلگشت، ملتان، تاکدیم 13
- 2- پدا ہمیش تاکدیم 13
- 3- پدا ہمیش تاکدیم 14
- 4- پدا ہمیش تاکدیم 19
- 5- ظہیر انور، اردو ڈرامے کی تدریس، مساعل اور طریقہ کار، ماہنامہ شب خون، پربھارت آفیسٹ اللہ آباد، مئی 2005، تاکدیم 39
- 6- پدا ہمیش تاکدیم 21
- 7- اے بی اشرف، ڈاکٹر، اردو ڈرامہ اور آغا حشر، 1992، بیکن بکس گلگشت، ملتان، تاکدیم 20
- 8- پدا ہمیش تاکدیم 21
- 9- انجم، جمیل احمد پروفیسر، تاریخ اردو زبان و ادب، علمی کتاب خانہ، لاہور، تاکدیم 352
- 10- شاہوانی عبدالقادر، ایٹر، بلوچی زبان و ادب، 1998، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، تاکدیم 254
- 11- پدا ہمیش تاکدیم 246
- 12- پدا ہمیش تاکدیم 255
- 13- پدا ہمیش تاکدیم 254
- 14- ہاشمی ظہور شاہ سید، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ، 1986، سید ہاشمی اکیڈمی، کراچی، تاکدیم 244
- 15- صبادشتیاری، انگریز واہگ، 199، سید ہاشمی ریفرنس کتاب جاہ کراچی، تاکدیم 47